

ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМ УПРАВЛІННЯ РИЗИКОВИМИ ПОДІЯМИ В УКРАЇНІ (НОВІ АСПЕКТИ) STUDY OF PROBLEMS OF RISK EVENTS MANAGEMENT IN UKRAINE (NEW ASPECTS)

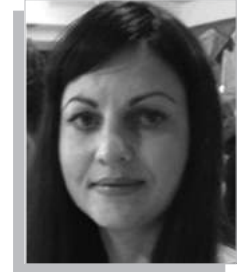

В'ячеслав СТЕПАНОВ,
доктор економічних наук,
Інститут проблем ринку
та економіко-екологічних
досліджень НАН України, Одеса

Vyacheslav STEPANOV,
Doctor of Economics,
Institute of Market Problems
and Economic & Ecological Research,
NAS of Ukraine, Odessa

Катерина СТЕПАНОВА,
кандидат економічних наук,
Міжнародний гуманітарний
університет, Одеса

Kateryna STEPANOVA,
PhD in Economics,
International Humanitarian University,
Odessa

На сьогодні Україна опинилася в найскладніших умовах нових викликів для національної безпеки, що становлять собою серйозну загрозу не тільки для національних цінностей, незалежності, територіальної цілісності та суверенітету держави, а й для закріплених Конституцією України свободи, демократії, прав людини та верховенства права, добробуту, миру і безпеки.

Сформоване середовище економічної, соціальної, політичної та іншої діяльності в Україні відрізняється дуже високим ступенем динамічності й мінливості. Ця ситуація загострюється відсутністю дієвої організованості, правової, ринкової інфраструктури, достатнього досвіду роботи й управління в таких складних умовах. У результаті цього прийняття управлінських рішень супроводжується високим ступенем ризиків і невизначеностей.

З огляду на це вважаємо за необхідне особливо підкреслити, що проблеми ризиків, ризикових подій і різного роду невизначеностей у тій чи іншій мірі обговорюються в численних документах і публікаціях щодо забезпечення національної безпеки [1-7], в тому числі й економічної та екологічної [8-12]. Однак в умовах нових викликів існує і продукується цілий ряд нових ризикових подій і невизначеностей, які вивчені недостатньо й вимагають нового осмислення.

Виходячи з вищевикладеного, у цій статті авторами ставиться завдання розглянути в науковому та прикладному аспектах проблеми формування ризиків і невизначеностей у контексті формування дієвої системи управління ризиковими подіями в Україні.

Людська діяльність, як і життя людини в навколишньому світі, відбувається в умовах постійних потреб в аналізі існуючих ситуацій, результатом якого є розробка управлінських пропозицій та рішень, які в свою чергу пов'язані з великим спектром ризикових подій. Великий досвід вивчення теоретичних і прикладних проблем ризиків свідчить, що навіть інвестиційно виправдані проекти в результаті впливу ризикових подій можуть закінчуватися невдачею.

Питання вивчення настання ризикових подій, особливо для сучасної України, набуло виключно важливого значення, яке все більшою мірою зростає у зв'язку з ускладненням проблем розвитку, високим рівнем турбулентності, що породжує різного роду нестійкість, кризи, хаотику і, як наслідок, – різноманітність ризиків. Це зумовлює необхідність нового теоретико-методологічного

осмислення ризикової проблематики та звернення особливої уваги на формування наукових основ управління ризиками.

Трактування поняття «ризик» є дуальним і біполярним, тобто двополюсною системою, для якої характерно прояв двох взаємопротилежних ефектів: вигреш (корисність виграшу), програвеш (шкідливість програвешу).

Прикладом такої дуальності є розуміння Декларації «нормандської четвірки», в якій йдеться про те, що «лідери, як і раніше, прихильні ідеї створення спільного гуманітарного та економічного простору від Лісабона (Атлантики) до Владивостока (Тихого океану) на основі повної поваги міжнародного права та принципів ОБСЄ» і що проблема України може бути вирішена тільки в контексті створення цієї «великої Європи» [13].

В умовах жорсткого протистояння, що склалося в Європі, в результаті фактично бойових дій здійснення яких-небудь соціо-еколого-економічних проектів транскордонного характеру несе в собі безліч ризиків як із позитивними, так і негативними ефектами. Водночас не можна знехтувати необхідністю здійснення таких проектів за умови їх всебічного вивчення з точки зору імовірнісних ризикових подій.

На думку відомих фінських фахівців з ризиків Дж.Валімакі і Т.Тіссарі [14], ризик не слід ділити на «добрі» або «злі» складові. Він тільки є фактом життя, який потребує контролю, проведеному в добре організованій і дисциплінованій манері. Таким контролем, наприклад, за екологічними ризиками є моніторинг кислотних дощів, що йдуть на територію Закарпаття й Прикарпаття з країн Східної Європи.

Виключне значення для теоретико-методологічної та прикладної інтерпретації ризикових подій має розвиток теорії корисності (шкідливості) ризиків. Характер корисності виграшу чи шкідливості програвешу визначається характером ставлення до ризику. Ці відносини можуть бути [15-17]:

«Рівними» – коли суб'єкт, що ризикує, вважає корисність виграшу (або шкідливість) прямо пропорційною його величині;

«Обережними» – для якого характерно побоювання великих програвешів;

«Сміливими» – коли суб'єкт, що ризикує, бажає отримати обов'язково великий вигреш.

Крім зазначених вище традиційних «рівного», «обережного» і «сміливого» відносин до ризиків корисність ризику може бути виражена такими видами функціональних відносин, як:

Статтю присвячено актуальній проблемі дослідження ризиків, ризикових подій і невизначеностей в умовах нових викликів і загроз в Україні. Звертається увага на феномен складності й невизначеності внутрішніх і зовнішніх впливів на ризики, який до кінця не пізнаний в науковому плані й не вирішений задовільно в прикладному аспекті. В якості пріоритету досліджень визначається ефективне управління ризиковими подіями, яке розглядається як ключова категорія теорії забезпечення національної безпеки.

The article deals with the important issues of analysis of risks, risk events and uncertainties under the conditions of new challenges and threats in Ukraine. Particular attention is paid to the phenomenon of complexity and uncertainty of internal and external risk impacts that is not fully studied neither theoretically nor in applied aspect. The effective risk management is determined as a research priority that is considered as a key category of the theory of national security ensuring.

□ ставлення «сильного» – коли применшується як корисність вигравів, так і шкідливість програшів;

□ ставлення «слабкого» – коли перебільшується корисність програшу чи шкідливість програшу;

□ «гнучке» ставлення – коли для найбільших вигравів і програшів має місце сміливе ставлення, а для великих – обережне;

□ «призове» ставлення – коли крім корисності програшу (шкідливості програшу) враховується додатковий приз за виграв і додаткові втрати при програші (це можуть бути грошові премії, призи, штрафи тощо);

□ «цільове» ставлення – коли метою всіх дій, пов'язаних з ризиком, є досягнення певного виграшу.

Актуальність розвитку теоретико-методологічних і прикладних основ управління ризиковими подіями на сьогодні істотно зростає у зв'язку зі зростаючими масштабами соціально-економічних трансформацій, розширенням сфери екологізації суспільного виробництва та інших видів людської діяльності. При цьому особливого значення набуває проблема проектування нової «зеленої економіки».

У цих умовах здійснення переважної більшості проектів пов'язано з підвищеним ступенем невизначеності й ризику. У порівнянні з традиційними умовами спектр ризикових подій, що впливають на проект, стає значно ширшим, ступінь впливу і ймовірність їх настання зростають.

У світовій практиці розвитку ринкової економіки проблемам ризиків завжди приділялася досить велика увага. У цій сфері накопичено велику кількість наукових досліджень і практичних розробок. Однак використання наявних підходів вимагає врахування конкретних умов і особливостей розвитку економіки України. Це обумовлює необхідність проведення для умов України додаткових досліджень, спрямованих на досягнення певних довгострокових цілей і вирішення короткострокових завдань, а саме:

□ сприяння кардинальному перетворенню країни і проведенню реформ, рекомендованих Євросюзом, МВФ та іншими міжнародними організаціями, у співпраці з якими зацікавлена Україна;

□ формування сприятливих умов досягнення цілей реалізації національних проектів за участю зарубіжних інвесторів;

□ розробка теоретико-методологічних основ і методичних рекомендацій з управління ризиками при здійсненні національних проектів у нових умовах радикального реформування України;

□ розробка методичних основ ідентифікації, класифікації та оцінки ризикових подій;

□ розробка інструментарію щодо попередження та оптимізації ризиків стосовно умов України;

□ розробка програмного забезпечення підтримки управління ризиками.

В останні роки актуальність формування наукового базису і вдосконалення методів управління ризиковими подіями відносно умов України зростає багаторазово. Це обумовлюється надзвичайно складними умовами розвитку економіки та соціально-політичною ситуацією, які у зв'язку зі стійкою й тривалою кризою ще більшою мірою піддалися таким випробуванням, як події на Майдані, реформування сформованої системи державного управління, фактично війна на Сході України тощо.

Це створює ситуацію виключно високого рівня ризикованості для українських проектів розвитку й реформування країни, що стримує інвестиційну активність і вкрай негативно впливає на хід позитивних перетворень.

Експертна оцінка ситуації, що склалася в національному проектуванні, яке в даний час розглядається як один з головних механізмів системної модернізації України, свідчить про таке:

□ донині в Україні питанням управління ризиками в соціально-економічній, економіко-екологічній і політичних сферах, а саме при оцінці життєздатності проектів розвитку країни та планування їх реалізації, наукове та аналітичне співтовариство приділяло недостатньо уваги;

□ у сформованій практиці здійснення національних програм і проектів відсутнє чітке та ясне уявлення того, які ризикові події можуть впливати на проекти, які їхні ймовірні характеристики і ступінь негативного впливу;

□ українські та іноземні учасники інвестиційних проектів, як правило, не володіють необхідною, достатньою та достовірною інформацією про український ринок проектів з позиції ризикованості їх здійснення, що призводить до суперечливої та неадекватної оцінки дійсних умов реалізації проектів.

Вирішення завдань формування системи цілепокладання українських проектів, визначення гіпотез, вимог і обмежень у дослідженнях управління ризиками в проектах спільного впровадження (тобто у спільних проектах зарубіжної кооперації) вимагає проведення додаткових досліджень з метою отримання відповідей на такі питання:

□ ідентифікація ризикових подій, що виникають у процесі здійснення проектів; оцінка їх взаємозв'язків між собою й основними елементами проекту; причинно-наслідкові зв'язки ризикових подій;

□ ідентифікація впливів ризикових подій на проекти, їх ймовірних характеристик та ступеня негативних впливів, виявлення найбільш небезпечних ризикових подій і проведення їх ранжування;

□ розробка термінології та інструментарію зниження ступеня негативних наслідків ризикових подій, включаючи компенсаційні механізми.

З точки зору теорії конструювання соціальної реальності й проектування майбутнього управління ризиками слід розглядати в таких аспектах:

□ по-перше, необхідності забезпечення готовності до можливих нестабільності, криз і катастроф, ймовірності яких істотно зростає з підвищенням складності сучасних суспільних процесів;

□ по-друге, можливості й необхідності пошуку оптимальних виходів із ситуацій нестабільності, вміння проходити критичні періоди з найменшими втратами, резервування достатніх матеріальних, фінансових та психологічних ресурсів для проходження через періоди турбулентності в суспільстві.

ВИСНОВКИ

Підсумовуючи викладене, можна сформулювати певні висновки:

1. Управління ризиками повинно розглядатися як нова технологія управління складними соціо-еколого-економічними та іншими суспільними процесами, в тому числі й політичними, яка включає використання творчого випадку (за образним висловом відомого французького біолога Жака Моно, «еволюція є випадок, спійманий на крилах»).

2. Нестабільність, криза, катастрофи як періоди максимальної дезорганізації системи повинні використовуватися як підстави для переведення процесів розвитку в інші русла, для розвитку соціальних інновацій.

3. Особливої уваги заслуговують проблеми розробки теорії ризику й безпеки з точки зору теорії динамічно нелінійних процесів та параметричної загальної теорії систем; розробка методологічних основ дослідження складних ризиків в умовах «сильної» нестійкості процесів, у тому числі складних процесів «каскадного» типу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України «Об основах национальной безопасности Украины» (Одобрено Указом Президента Украины 19 июня 2003 г. № 964-IV) // Голос України. – 2003. – № 134. – С. 20-21.
2. Національний Конвент України щодо ЄС. Рекомендації робочих груп / Укр. незалежн. центр політ. дослідж.: За заг. ред. В. Лупація, Ю. Тищенко. – К.: 2012. – 114 с.
3. Системна криза в Україні: передумови, ризики, шляхи подолання: аналітична доповідь / За заг. ред. Я. Жаліло. – К.: НІСД, 2014. – 132 с.
4. Україна: порядок денний 2014-2015. Пріоритети та першочергові завдання державної влади для подолання системної кризи. – К.: НІСД, 2014.
5. Аналітична доповідь Національного інституту стратегічних досліджень до позачергового Послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішню та зовнішню становище України у сфері національної безпеки» / Головн. ред. В.П. Горбулін. – К.: НІСД, 2014. – 148 с.
6. Концепція захисту критичної інфраструктури: стан, проблеми та перспективи її впровадження в Україні: Зб. матеріалів міжнародн. наук.-практ. конф. (7-8 листопада 2013 р., Київ-Вишгород). – К. НІСД, 2014. – 148 с.

7. Стратегія сталого розвитку «Україна-2020» (Схвалено Указом Президента України від 12 січня 2015 року, № 5/2015.
 8. Національні проекти у стратегії економічної модернізації України: аналіз. доповідь / Я. Жаліло, Д. Покришка, Я. Бережний та ін.. – К.: НІСД, 2013. – 144 с.
 9. Економічна криза в Україні: виміри, ризики, перспективи / Керівник автор. кол. Я. Жаліло. – К.: НІСД, 2009. – 52 с.
 10. Сараєва І.М. Системне моделювання процесу ідентифікації підприємницьких ризиків / І.М. Сараєва. – Одеса: Фенікс, 2007. – 188 с.
 11. Основні засади (стратегія) державної екологічної політики України на період до 2020 року / Затверджено Законом України від 21 грудня 2010 р. № 2818. – 47 с.
 12. Степанов В.Н. Неустойчивое развитие страны как проблемы национальной и всеобщей безопасности / В.Н. Степанов // Экономист. – 2012. – № 3. – С. 12-14.
 13. Коротков Д. Миссия Меркель / В. Коротков / Вести. – 2015. – № 21 (8 февраля). – С. 2.
 14. Valimaki J/ Risk Management Focus in Business Reengineering Initiatives / J. Valimaki, T. Tissari // Managing Risks in Projects Proceedings of the IRMA Symposium on Project Management. Edited by Kekkonen/ - Helsinki (Finland), 1977/ - pp.233-242.
 15. Абчук В.А. Теория риска в морской практике / В.А. Абчук. – Ленинград: «Судоостроение», 1983. – 152 с.
 16. Акимов В.А. Риски в природе, техносфере, обществе и экономике / В.А. Акимов. – М.: Деловой экспресс, 2004. – 348 с.
 17. Шапкин А.С. Теория риска и моделирование рискованных ситуаций / А.С. Шапкин, В.А. Шапкин. – М.: ИТК «Дашков и Ко», 2007. – 880 с.

REFERENCES

1. The Law of Ukraine "On the Fundamentals of National Security of Ukraine". Holos Ukrainy, 2003, no. 134, pp. 20-21 [in Ukrainian].
 2. Lupatsiy V., Tyshchenko Yu. Natsional'nyi Konvent Ukrainy shchodo ES. Rekomendatsiyi robochuykh hrup [The National Convent of Ukraine on the EU. The recommendations of the working groups]. Ukr. nezalezhn. tsentr polit. doslidzh., Kyiv, 2012., 114 p. [in Ukrainian].
 3. Zhalylo Ya.A. Systemna kryza v Ukrainy: peredumovy, ryzyky, shlyakhy podolannya: analychna dopovid' [Systemic crisis in Ukraine: preconditions, risks, ways to overcome: the analytical report]. Kyiv, NISD, 2014, 132 p. [in Ukrainian].
 4. Ukraina: porjadok dennyy 2014-2015. Priorytety ta pershocherhovi zavdannya derzhavnoyi vlady dlya podolannya systemnoyi kryzy [Ukraine: Agenda 2014-2015. Priori-

ties and immediate tasks for the government to overcome the systemic crisis]. Kyiv, NISD, 2014 [in Ukrainian].
 5. Horbulyn V.P. Analychna dopovid' Natsional'noho instytutu stratehichnykh doslidzhen' do pozacherhovoho Poslannya Prezidenta Ukrainy do Verkhovnoyi Rady Ukrainy "Pro vnutrishnye ta zovnishnye stanovysche Ukrainy u sfery natsional'noyi bezpeky" [Analytical report of the National Institute for Strategic Studies to the special message of the President of Ukraine to the Verkhovna Rada of Ukraine "On the internal and external situation of Ukraine in the sphere of national security"]. Kyiv, NISD, 2014, 148 p. [in Ukrainian].
 6. Kontseptsiya zakhystu krytychnoyi infrastruktury: stan, problemy ta perspektyvy iyi vprovadzhennya v Ukrainy [The concept of critical infrastructure protection: state, problems and prospects of its implementation in Ukraine]. Kyiv, NISD, 2014, 148 p. [in Ukrainian].
 7. The strategy for sustainable development "Ukraine-2020" (approved by the Decree of the President of Ukraine on January 12, 2015, no. 5/2015. [in Ukrainian].
 8. Zhalylo Ya.Y., Pokryshka D.S., Berezhnyy Ya.V. Natsional'ni proekty u stratehii ekonomichnoyi modernizatsiyi Ukrainy: analyt. dopovid' [National projects in the strategy of economic modernization Ukraine: analyt. report]. Kyiv, NISD, 2013, 144 p. [in Ukrainian].
 9. Zhalylo Ya.Y. Ekonomichna kryza v Ukrainy: vymiry, ryzyky, perspektyvy [The economic crisis in Ukraine: dimensions, risks, perspectives]. Kyiv, NISD, 2009, 52 p. [in Ukrainian].
 10. Sarayeva I.M. Systemne modelyuvannya protsesu identyfikatsiyi pidpryemnyts'kykh ryzykyv [System modelling of business risks identification]. Odesa, Feniks, 2007, 188 p. [in Ukrainian].
 11. Basic principles (strategy) of the State Environmental Policy of Ukraine till 2020. Approved by the Law of Ukraine of 21 December 2010 no. 2818, 47 p. [in Ukrainian].
 12. Stepanov V.N. Neustojchivoje razvitie strany kak problemy nacional'noj i vseobshhej bezopasnosti [Unsustainable development of the country as the problems of national and global security]. Ekonomist, 2012, no. 3, pp. 12-14 [in Russian].
 13. Kоротков D. Missija Merkel' [Merkel mission]. Vesti, 2015, no. 21, pp. 2 [in Russian].
 14. Valimaki J., Tissari T. Risk Management Focus in Business Reengineering Initiatives. Managing Risks in Projects Proceedings of the IRMA Symposium on Project Management, 1977, pp. 233-242.
 15. Abchuk V.A. Teorija riska v morskoj praktike [The theory of risk in the maritime practice]. Leningrad, "Sudoostroenie", 1983, 152 p. [in Russian].
 16. Akimov V.A. Riski v prirode, tehnosfere, obshhestve i ekonomike [Risks in nature, technosphere, society and the economy]. Moscow, Delovoj ekspress, 2004, 348 p. [in Russian].
 17. Shapkin A.S., Shapkin V.A. Teorija riska i modelirovanie riskovykh situacij [Risk theory and modelling of risk situations]. Moscow, ITK "Dashkov i Ko", 2007, 880 p. [in Russian].

UKRAINIAN JOURNAL
 ЕКОНОМІСТ

Український журнал
 «ЕКОНОМІСТ»
 з 2011 року
 представлений
 у міжнародній економічній
 наукометричній
 базі RePEc.

У зв'язку
 з розширенням
 розміщення публікацій
 в RePEc з 2013 року
 змінюються вимоги
 до змісту статей.
 Уважно слідкуйте
 за інформацією в наступних
 номерах журналу і на сайті
<http://ua-ekonomist.com>